

REZIME

Kulturna baština nasljeđe je svakoga naroda te je važno da učenici tijekom školovanja postupno upoznaju kulturnu baštinu svoga zavičaja, a kasnije i cijele domovine. Neupitna je pedagoška iskoristivost kulturne baštine zavičaja s pozicije metodičkog pristupa integracije i korelacije nastave kao i uključivanja učenika u aktivno učenje i istraživački rad. Cilj je provedenoga istraživanja bio utvrditi znanje učenika o kulturnoj baštini svoga zavičaja i mišljenje učitelja o poučavanju kulturne baštine zavičaja u nastavi Prirode i društva. Istraživanje je provedeno s 308 učenika četvrtih razreda i 193 učiteljice u dvije županije nizinskoga zavičaja. Ispitom znanja prikupljeni su podaci učenika o poznavanju kulturne baštine nizinskoga zavičaja, a anketom su prikupljeni podaci o mišljenju učitelja. Rezultati istraživanja ispita znanja pokazuju da postoji statistički značajna razlika u poznavanju kulturne baštine cijeloga nizinskoga zavičaja između učenika pojedinih škola, dok u poznavanju kulturne baštine kraja u kojem učenici žive nema statistički značajne razlike. Učitelji su svjesni važnosti i potrebe učenja sadržaja kulturne baštine kroz zavičajne teme u nastavi Prirode i društva. Stoga je potrebno kontinuirano poučavanje kulturne baštine radi očuvanja i prenošenja raznolikosti, afirmacije kulturnih identiteta, poticanja interkulturnoga dijaloga i suradnje budućih naraštaja.

Ključne riječi: *kulturna baština, mišljenje učitelja, nastava Prirode i društva, zavičajnost, znanje*

ABSTRACT

Cultural heritage is the property of every country and its people. Therefore, it is important for pupils to gradually acquire knowledge on the cultural heritage of their native region, and eventually their entire homeland, in the course of their education. The pedagogical necessity of cultural heritage in the Science and Society, when considering methods of integration and correlation in teaching, as well as pupils' active participation in learning and research, is undisputed.

The goal of the implemented research was to find out how much pupils are introduced to the cultural heritage of their own homeland within their Science and Society instruction. Teachers' opinions about teaching cultural heritage of the homeland in Science and Society are also examined. The study was conducted with 308 fourth-grade students and 193 teachers in two lowland counties. We used tests to collect data on students' knowledge of the cultural heritage of the lowlands, while the opinion of teachers was assessed with questionnaires. The results of the knowledge-based test show that there is a statistically significant difference between pupils of different schools, whereas there is no significant difference with regards to the knowledge that the pupils displayed concerning the cultural heritage of their own region. Teachers are

aware of the importance and need for teaching the content of cultural heritage through topics related to the native region in Science and Society. What is necessary is the continuous development of knowledge of one's own cultural heritage for the purpose of preservation and transmission of the concept of diversity, affirmation of cultural identities, fostering of intercultural dialogue and cooperation of future generations.

Keywords: *cultural heritage, domiciliary principle, Science and Society, knowledge, teachers' opinion*

Évkönyv 2015, X. évfolyam, 1. szám
 Újvidéki Egyetem
 Magyar Tannyelvű Tanítóképző Kar

ETO: 37.016:502/504+371.3:930.85
 Eredeti tudományos munka
 A leadás időpontja: 2014. december 8.
 Az elfogadás időpontja: 2013. június 19.
 Terjedelem: 24–32.

Edita BORIĆ
Alma ŠKUGOR

Sveučilište J. J. Strossmayera
 Fakultet za odgojne i obrazovne
 znanosti
 Osijek, Hrvatska
 eboric@foozos.hr

POZNAVANJE KULTURNE BAŠTINE ZAVIČAJA U NASTAVI PRIRODE I DRUŠTVA

*Hagyományörzés a természet
 és társadalom tanításában*

*Local cultural heritage at 'Science
 and Society' classes*

Uvod

Kulturna baština te prirodna i gospodarska obilježja zavičaja, važan su temelj za upoznavanje, vrednovanje i čuvanje baštine cijele domovine (Anđić 2007). Kulturna baština oživljava ljudsku povijest, oblikuje živote pojedinaca i grupe u određenom vremenu i prostoru, priča o svakodnevnom životu, običajima i tradiciji. U njoj se mogu prepoznati mnoge zaboravljene ideje i vještine, kao i odnosi među ljudima. Hasenay i sur. (2011) iznose kako se prema UNESCO-u kulturna baština ranije odnosila samo na spomeničke ostatke kulture, no taj se koncept postupno proširio na nove kategorije kao što je nematerijalna kulturna baština, etnografska ili industrijska baština. Smatra se da je ta promjena u poimanju i razlučivanju kulturne baštine posljedica usmjeravanja pažnje na samo ljudsko društvo, njegove tradicije i izričaje kao i na informacijske, društvene i filozofske sustave na kojima se stvaralaštvo temelji, ističući pri tom otvoreni koncept baštine koji reflektira ne samo prošlu, već i sadašnju živuću kulturu. Prema Prihodi (2011) zavičajna je baština duhovno i materijalno dobro kojim je čovjek nekoga područja razvojnim djelovanjem obilježio vlastitu opstojnost prostora u kojem živi. Usmenom predajom kao nasljeđem također se oblikovala osobnost i način življenja. Zavičajnoj baštini pripadaju i ona mudroslovlja narodne književnosti koja obuhvaćaju narodno stvaralaštvo (izreke, narodne poslovice, zagonetke, pitalice) kao i glazbena, te likovna umjetnost i spomenička baština. Tradicijska se kultura održala na prostorima u kojima su ljudi sačuvali svijest o svojoj zajedničkoj prošlosti, o svom zavičaju kao izvorištu svojih vrijednosti, društvenih i običajnih normi po kojima se zajednice međusobno razlikuju, stvarajući tako svoj

identitet. Danas u vrijeme globalizacije, zavičajna je mudrost vrijednost koja pojedinca i zajednicu identificira prema određenim indikatorima koji su relevantni za kulturni i svaki drugi opstanak. Zavičajna baština prije svega je ono što predstavlja zavičajno znanje i zavičajnu mudrost. Jednom riječju sve što je ikad stvoreno, od oruđa i oružja preko graditeljskih zamisli do uporabnih predmeta, nastalo je zahvaljujući znanju i vještinama koje su razvili pojedinci i zajednice u konkretnom trenutku razvoja (Brajčić, Mrkonjić, 2006). Neka znanja i vještine su se prenosile na sljedeće generacije, a neka su nestajala i gubila se nestankom pojedinca koji su ih autohtono razvili.

Kada je riječ o baštini, otvara se prostor novim oblicima pedagoškoga poučavanja, učenja i znanja u odnosu prema baštini (Tuđman, 1983). Aktivan pristup kulturnoj baštini može se provoditi kroz odgoj i obrazovanje stanovništva, samoobrazovanje pojedinca i sustavan odgoj i obrazovanje u osnovnoškolskim, srednjoškolskim i visokoškolskim ustanovama (Rosić, 2005). Za očuvanje identiteta neprocjenjiv je utjecaj zavičajne baštine. Zavičajna baština tema je brojnih znanstvenih radova pedagoga, povjesničara i metodičara. Matas (2007) ističe da zavičajna nastava ima neprocjenjivu odgojno obrazovnu vrijednost, dok Matijević (2008) daje konkretne aktivnosti koje učenici mogu ostvarivati projektom nastavom i izradom projekata u svrhu čuvanja prošlosti naroda. De Zan (2005) piše o važnosti posjeta muzeju i obilježavanju blagdana i svetkovina. Zavičajnu mudrost kao dio kulturne baštine posebno ističe Mijatović (2005). O vremenu, životu, ljudima i događajima iz prošlost te njihovoj materijalnoj i duhovnoj povezanost u kontekstu zavičajne baštine detaljno piše Roksandić (2006). On navodi da zavičajna povijest i tradicije imaju središnje mjesto u nastavi poučavanja o zavičaju.

Ciljevi i problemi istraživanja

Cilj je istraživanja bio utvrditi koliko učenici poznaju kulturnu baštinu, postoje li razlike u poznavanju kulturne baštine zavičaja učenika različitih osnovnih škola te ispitati mišljenje učitelja o poučavanju kulturne baštine zavičaja u nastavi Prirode i društva.

Na temelju postavljenog cilja istraživanja proizlaze sljedeći problemi:

1. Utvrditi poznavanje sadržaja o kulturnoj baštini zavičaja kod učenika 4. razreda.
2. Utvrditi mišljenje učitelja o poučavanju kulturne baštine zavičaja u nastavi Prirode i društva.

Metode i instrument istraživanja

U cilju je ispitivanja poznavanja kulturne baštine učenika četvrtih razreda osnovne škole, konstruiran ispit znanja od 20 zadataka objektivnoga tipa koji se odnose na kulturnu baštinu nizinskoga zavičaja. U prvome je dijelu upitnika 13 pitanja koja se odnose na kulturnu baštinu cijeloga nizinskoga zavičaja, a ostalih sedam pitanja vezana su za neposredno okruženje u kojem učenici žive. Pitanja su vezana uz kulturno povijesne spomenike, važnije kulturne ustanove, poznate stanovnike, dvorce poznatih obitelji te

kulturne manifestacije, a sastoje se od zadataka povezivanja, izbacivanja uljeza i zadataka višestrukoga izbora. Ispit znanja o kulturnoj baštini sastojao se od dvadeset (20) pitanja kojima se utvrđivalo poznavanje nematerijalne kulturne baštine (NKB) - jezik, pisana književnost, glazba, tradicijska umijeća i običaji te materijalne kulturne baštine (MKB) - gradovi, utvrde, dvorci i tradicijska graditeljska baština.

Isto tako za potrebe je istraživanja sastavljen anketni upitnik od 15 tvrdnji kojima je ispitano mišljenje učitelja o važnosti poučavanja kulturne baštine (5 tvrdnji), zastupljenosti sadržaja (6 tvrdnji) i metodama učenja (4 tvrdnje) kulturne baštine zavičaja u nastavi Prirode i društva. Učitelji su na skali Likertovoga tipa od 5 stupnjeva negativno polariziranih, gdje je 1 značilo u potpunosti se ne slažem, do 5 u potpunosti se slažem, procjenjivali svoje slaganje s navedenim tvrdnjama. Deskriptivno je prikazano mišljenje učitelja o poučavanju kulturne baštine zavičaja, izračunata je aritmetička sredina (M) te najmanji (Min) i najviši (Max) postignuti rezultat.

Nakon provedenoga istraživanja podaci su obrađeni statističkim programom SPSS 20.0. Jednostavnom analizom varijance za nezavisne uzorke provjereno je postoji li statistički značajna razlika između učenika ispitivanih škola. Sheffe post-hoc testom provjereno je između kojih skupina postoji statistički značajna razlika.

Sudionici

U istraživanju je sudjelovalo 308 učenika četvrtih razreda Brodsko-posavske županije i Vukovarsko-srijemske županije. Od ukupno 308 učenika 100 je učenika iz Slavenskoga Broda, 106 učenika iz Županje te 102 učenika iz Babine Grede što znači da su učenici iz sva tri kraja podjednako zastupljeni. Isto tako u istraživanju je sudjelovalo 193 učitelja razredne nastave s istog područja.

Rezultati i rasprava

Analizom ispita znanja koji se odnosi na kulturnu baštinu nizinskog zavičaja utvrđeno je da učenici (308) najbolje poznaju sadržaje vezane za materijalnu kulturnu baštinu - povijesni spomenici zavičaja, kulturno-povijesne ustanove, predmeti iz prošlosti te pitanja o nematerijalnoj kulturnoj baštini - narodna glazbala nizinskoga zavičaja i folklorno stvralaštvo. U dijelu ispita znanja koji se odnosi na neposredno okruženje učenici su pokazali najbolje znanje o materijalnoj kulturnoj baštini - povijesni spomenici kraja te o nematerijalnoj kulturnoj baštini - folklorno stvralaštvo i tradicijski običaji.

Postotci točnih odgovora na pojedino pitanje ispita znanja po školama prikazani su u tablici 1. Vidljivo je da najveći postotak riješenosti ispita znanja imaju učenici u Slavenskom Brodu (68%) potom učenici u Babinoj Gredi (54%), a najmanji postotak riješenosti ispita imaju učenici u Županji (50 %).

Učenici sve tri škole najuspješnije su riješili 8. (89%) zadatak koji se odnosi na materijalnu kulturnu baštinu (MKB) - Vučedolska golubica. Najmanji postotak riješenosti

(27%) ostvarili su u 2. zadatku koji se odnosi na MKB - dvorac Pejačević u Našicama. Uspješno su riješili zadatke koji se odnose na definiranje kulturno povijesnih spomenika, građevina i predmeta iz prošlosti.

Gledajući ukupne rezultate, učenici dobro poznaju kulturnu baštinu nizinskog zavičaja. Posebnu pozornost trebalo bi posvetiti dvorcima i obiteljima koje su ih sagradile, te zastavama i grbovima županija i mjesta u kojima učenici žive, jer su na tim zadacima učenici ostvarivali najmanje točnih odgovora i pokazali da su im ti sadržaji manje poznati. Također bi trebalo više informirati učenike o poznatim znamenitim osobama pojedinih krajeva.

Tablica 1. Postoci točnih odgovora na pojedino pitanje ispita znanja po školama

PITANJE	Slavonski Brod N=100	Županja N= 106	Babina Greda N=102	Σ
1.MKB	100	64	78	80
2.MKB	54	17	10	27
3.NKB	90	62	67	73
4.MKB	80	74	73	75
5.NKB	76	15	51	56
6.NKB	42	79	78	67
7.MKB	66	26	45	45
8.MKB	100	78	86	89
9.MKB	52	43	43	45
10.MKB	72	26	16	38
11.NKB	88	68	67	74
12.MKB	58	60	77	65
13.MKB	78	64	59	67
14.NKB	12	47	57	38
15.NKB	18	78	2	34
16.MKB	42	58	22	41
17.MKB	86	75	78	80
18.NKB	78	53	10	48
19.MKB	70	51	47	56
20.NKB	38	72	88	66
UKUPNO %	68	50	54	57

Jednostavna analiza varijance za nezavisne uzorke prikazana je u tablici 2. U poznavanju ispitivanih sadržaja za pitanja od 1. do 13. po školama postoji statistički značajna razlika $F=8,56$; $df=2/36$; $p<0,05$.

U poznavanju ispitivanih sadržaja za pitanja od 14. do 20. po školama nema statistički značajne razlika $F=0,93$; $p < 0,05$.

Sheffé post-hoc testom provjereno je između kojih skupina postoji statistički značajna razlika. Statistički značajna razlika pokazala se na pitanjima od 1. do 13. između učenika iz Slavenskog Broda i Županje te između učenika iz Slavenskog Broda i Babine Grede ($F_{s1,s3}=10,9$; $p < 0,05$). Na pitanjima od 1. do 13. ne postoji statistički značajna razlika između učenika iz Županje i Babine Grede ($F_{s2,s3}=02$; $p < 0,05$).

Tablica 2. Prosječan broj bodova na svako pitanje po učeniku za svaku školu

PITANJE	$\Sigma X_1/N_1$	$\Sigma X_2/N_2$	$\Sigma X_3/N_3$
1.	1	0,64	0,78
2.	0,54	0,17	0,098
3.	0,9	0,62	0,67
4.	0,8	0,74	0,73
5.	0,76	0,43	0,51
6.	0,42	0,79	0,78
7.	0,66	0,26	0,45
8.	1	0,81	0,86
9.	0,52	0,43	0,43
10.	0,72	0,26	0,16
11.	0,88	0,68	0,67
12.	0,58	0,6	0,76
13.	0,78	0,64	0,59
14.	0,12	0,47	0,55
15.	0,18	0,81	0,02
16.	0,24	0,58	0,22
17.	0,86	0,76	0,78
18.	0,78	0,53	0,14
19.	0,70	0,51	0,47
20.	0,38	0,72	0,88

N_1 = broj učenika iz Slavenskog Broda

N_2 = broj učenika iz Županje

N_3 = broj učenika iz Babine Grede

X_1 = ukupan broj bodova koji su učenici ostvarili za svako pitanje za Slavonski Brod

X_2 = ukupan broj bodova koji su učenici ostvarili za svako pitanje Županju

X_3 = ukupan broj bodova koji su učenici ostvarili za svako pitanje za Babinu Gredu

Rezultati istraživanja vezanih za mišljenje učitelja o važnosti kulturne baštine (Tablica 3.) ukazuju kako su učitelji svjesni važnosti i potrebe učenja sadržaja kulturne baštine kroz zavičajne teme u nastavi Prirode i društva jer se tako učenici senzibiliziraju za

brigu i zaštitu kulturne baštine i bolje razumiju svijet u kojem žive. Također uviđaju važnost poznavanja zavičajne baštine kako bi se izbjegla globalizacija (M= 4,54 do M= 4,80). Procjene slaganja učitelja s navedenim tvrdnjama najveće su za tvrdnju „Zavičajne teme važne su u nastavi Prirode i društva“ (M=4,80) i tvrdnju „Sadržaji zavičajne baštine pomažu učenicima u razumijevanju svijeta u kojem žive“ (4,79). Dobiveni rezultati u skladu su s navodima Coopera (1998.) prema kojemu učenici stječu osobna iskustva, stvaraju spoznaje o društvenoj i prirodnoj sredini, stječu znanja o zavičajnoj baštini, ali i njenim promjenama koje nastaju pod utjecajem društvenih čimbenika.

Tablica 3. Mišljenje učitelja o važnosti učenja kulturne baštine zavičaja u nastavi Prirode i društva

Rb.	TVRDNJE	Min -Max	M
1.	Treba poticati svijest učenika o kulturnoj baštini.	2-5	4,54
2.	Zavičajne teme važne su u nastavi Prirode i društva.	3-5	4,80
3.	Kroz zavičajne teme učenici se senzibiliziraju za brigu i zaštitu kulturne baštine .	3-5	4,75
4.	Poznavanje zavičajne baštine je neophodno kako bi se izbjegla globalizacija.	1-5	4,58
5.	Sadržaji zavičajne baštine pomažu učenicima u razumijevanju svijeta u kojem živi.	4-5	4,79

Učitelji se gotovo u potpunosti slažu (M=4,93) da je u nastavi Prirode i društva potrebno više različitih sadržaja o zavičajnoj baštini te ističu važnost prigodnih tema u nastavi Prirode i društva (M=4,90). Za tvrdnje o važnosti razvijanja svijesti učenika za očuvanje zavičajne baštine te razvijanje osjećaja za vlastito nasljeđe upoznavanjem zavičajnih tema, slaganje učitelja kreće se u rasponu od „i slažem se i ne slažem“ do „u potpunosti se slažem“. Veće su neslaganje učitelji iskazali kada se radi o kulturnoj baštini zavičaja koja učenicima omogućuje upoznavanje pojava prostorno udaljenijih od njih te se raspon slaganja kreće od „nikako se ne slažem“ do „ u potpunosti se slažem“. Srednje vrijednosti za sve tvrdnje kreću se u rasponu od M=3,52 do M=4,93 (Tablica 4.).

Tablica 4. Mišljenje učitelja o zastupljenosti različitih sadržaja kulturne baštine zavičaja u nastavi Prirode i društva

Rb.	TVRDNJE	Min -Max	M
6.	Upoznavanjem zavičajnih tema kod učenika se razvija osjećaj za vlastito nasljeđe.	3-5	4,63
7.	Važno je razvijati svijest učenika o očuvanju zavičajne baštine.	3-5	4,64

8.	Kulturna baština zavičaja učenicima omogućuju lakše upoznavanje pojava prostorno udaljenijih od njih.	1-5	3,52
9.	U nastavi Prirode i društva važne su prigodne teme.	4-5	4,90
10.	U nastavi Prirode i društva potrebno je više različitih sadržaja o zavičajnoj baštini.	4-5	4,93
11.	U nastavi Prirode i društva više obrađujem nematerijalnu baštinu zavičaja.	3-5	3,81

Analizom dobivenih rezultata o metodama učenja (Tablica 5.) utvrđeno je da se srednje vrijednosti kreću u rasponu od $M = 4.00$ do $M = 4.83$.

Dobiveni rezultati ukazuju da je zaštitu i promicanje zavičajne kulturne baštine prema mišljenju učitelja najvažnije provoditi odlaskom u muzeje, učeničkim projektima i izvanučioničkom nastavom. Mišljenje ispitivanih učitelja podudara se s Ljubenkovom (2007) tvrdnjom da se djelotvorno učenje najbolje ostvaruje stvarnim djelovanjem i istraživanjem. Thomas navodi (2009) da provođenje projektne nastave omogućava učenicima upoznavanje povijesnih događaja, zapažanja u prirodi i društvu, te iskustva kojima će omogućiti odgovorno ponašanje prema kulturnoj baštini zavičaja što se podudara s mišljenjem ispitivanih učitelja. Pri usvajanju nekih tema učenici mogu prikupljati podatke o kulturnim, javnim i ugostiteljskim objektima. Takvim načinom rada učenicima je omogućeno razvijanje različitih kompetencija, ali i uočavanje prednosti i/ili nedostataka u njihovom zavičaju koje mogu pridonijeti turizmu, odnosno gospodarstvu (Čukelj, 2009).

Učitelji su mišljenja da za očuvanje kulturne baštine nije nužno da učenici stvore svoju zbirku u školi, ali da ona može pozitivno utjecati na stav učenika o važnosti iste. Dillon i sur. (2005) navodi da izvanučionička nastava u zavičaju može pridonijeti identifikaciji učenika sa sredinom u kojoj žive te stvaranju kulturnoga identiteta. Navedeno doprinosi lakšem razumijevanju znanstvenih spoznaja i mogućnosti njihove primjenjivosti u budućem životu, a istoga su mišljenja i ispitivani učitelji.

Tablica 5. Mišljenje učitelja o metodama poučavanja kulturne baštine zavičaja u nastavi Prirode i društva

Rb.	TVRDNJE	Min -Max	M
12.	Učenici trebaju posjećivati muzeje zavičaja.	4-5	4,83
13.	Učenici bi bolje čuvali zavičajnu baštinu ako bi sami stvorili svoju zbirku u školi.	2-5	4,00
14.	Zaštitu i promicanje zavičajne kulturne baštine najbolje je provoditi putem projektne nastave.	3-5	4,70
15.	Zaštitu i promicanje zavičajne kulturne baštine najbolje je provoditi izvanučioničkom nastavom.	4-5	4,67

Zaključak

Vrlo je važno upoznati učenike s kulturom svoga zavičaja, učiti ih očuvanju i njegovanju baštine koju su im u nasljeđe ostavili njihovi preci, kako bi lakše razumjeli sadašnjost i budućnost te ustrajali na očuvanju svoga zavičaja i domovine. Zahvaljujući načelu zavičajnosti i zavičajnoj nastavi, koji zauzimaju veliki dio sadržaja nastave Prirode i društva učenika nižih razreda osnovne škole, učenici mogu na kvalitetan način učiti o zavičaju. Polazeći od onoga što im je blisko i poznato, lakše mogu proširivati znanje na ostale zavičaje svoje domovine. Nakon što su upoznali neposrednu blizinu i vlastiti zavičaj, učenici su spremni usvajati znanja o drugim zavičajima i o cijeloj domovini što je u skladu s Nastavnim planom i programom (2006). Upravo ovo načelo omogućuje učenicima upoznavanje nizinskoga zavičaja u kojem žive preko prirodnih, geografskih i gospodarskih obilježja do kulturne baštine kojom ovaj kraj obiluje. Poznajući kulturnu baštinu svoga zavičaja, učenik ima dobre temelje za upoznavanje i očuvanje kulturne baštine cijele domovine.

Istraživanje je provedeno na reprezentativnom uzorku od 308 učenika u nizinskom zavičaju. Rezultati istraživanja ispita znanja pokazuju da postoji statistički značajna razlika u poznavanju kulturne baštine cijeloga nizinskoga zavičaja između učenika pojedinih škola, dok u poznavanju kulturne baštine neposrednog okruženja u kojem učenici žive nema statistički značajne razlike.

Učitelji uočavaju važnost izvođenja nastave o kulturnoj baštini zavičaja izvan učionice. Rad se može nastaviti u školi, te u sklopu školske zadruge njegovati tradiciju posebice u zimskim mjesecima. Predmeti se mogu izložiti na školskoj prodajnoj izložbi ili zadrugarskim smotrama. U školi se mogu organizirati radionice u kojima bi učenici izrađivali različite predmete. Stoga je potrebno osposobljavati učitelje o aktivnostima koje će im omogućiti razvijanje kompetencija vezanih uz kulturnu zavičajnu baštinu.

Literatura

- Anđić, D. (2007): Učenje i poučavanje prirode i društva na otvorenim prostorima. *Metodički obzori*, 2(1): 7-23.
- Brajić, M. i Mrkonjić, A. (2006): Pedagoški aspekti etno-muzeja Slivno. *Život i škola*, 15-16 (1-2): 46-56.
- Cooper, G. (1998): *Outdoors with young people*. Lyme Regis: Russell House.
- Čukelj, Z. (2009): Mogućnosti stjecanja znanja i spoznaja o prirodnoj i kulturnoj baštini u osnovnim školama Republike Hrvatske. *Socijalna ekologija*, 18 (3-4): 267-288.
- De Zan, I. (2005): *Metodika nastave prirode i društva*. Zagreb: Školska knjiga.
- Dillon, J., Rickinson, M., Sanders, D. & Teamey, K. (2005): 'On food, farming and land management - towards a research agenda to reconnect urban and rural lives', *International Journal of Science Education*, 27, 11: 1359-1374.

Hasenay D., Krtalić, M. i Šimunić, Z. (2011): Obrazovanje studenata informatologije o čuvanju i zaštiti kulturne baštine – temeljna znanja i njihov prijenos u praksu. *Život i škola*, 25: 61-75.

Ljubenkov, B. (2007): Eko-projekti - učenje za budućnost. *Školski vjesnik*, 56, (1-2): 101-112.

Matas, M. (2007): Nastava prirode i društva- skup raznolikih univerzalnih te zavičajnih i nacionalnih nastavnih sadržaja, u: Mrkonjić, A., (Ur.), *Zavičajna baština, HNOS i kurikulum*. Split: Književni krug.

Matijević, M. (2008): Projektno učenje u nastavi. u: Drandić, B. (Ur.), *Nastavnički suputnik*. Zagreb: Znamen.

Mijatović, A. (2005): Zavičajna mudrost i kulturna baština, u: Rosić, V. (Ur.). *Zavičajno blago u funkciji razvoja Zabiokovlja*. Split: Književni klub Split.

Nastavni plan i program za osnovne škole (2006): Zagreb: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske.

Prihoda, Z. (2011): *Stavovi učitelja i učenika o poučavanju baštine i blagdanskih običaja zavičaja u nastavi Prirode i društva, magistarski rad*. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet.

Roksandić, D. (2006): Zavičajna povijest: pojmovni izazovi. u: Marinović, M., i Roksandić, D., (Ur.). *Zavičajna povijest u interkulturalnom kontekstu*. Zagreb: FF press.

Rosić, V. (2005): Pedagoško značenje muzeja. u: Zbornik radova Zavičajno blago u funkciji razvoja Zabiokovlja. Split: Književni klub Split.

Tuđman, M. (1983): *Struktura kulturne informacije*. Zagreb: Zavod za kulturu Hrvatske.

Thomas, S. C. (2009): *Telling Stories With Photo Essays*. Corwin Press. URL: <http://www.springerlink.com/content/uw844410k2842344/> Pribavljeno 12.1.2013.